

Een Amsterdamse zaal van Jacques de Roore

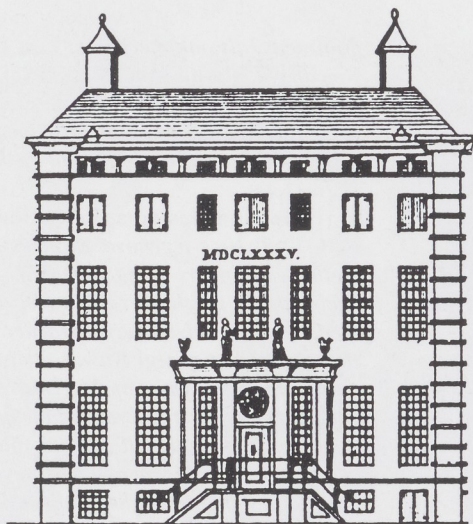
Niet zonder voldoening maakte de directeur van de afdeling Schilderijen in het jaarverslag van 1979 melding van de aankoop van een schilderij door Jacobus (Jacques) de Roore (1686–1747), voorstellende *Het offer van Jerobeam*. Hiermee immers werd voorzien in een zekere leemte op het gebied van de 18de-eeuwse theoretisch-academische schilderkunst, in de tijd zelf hoog gewaardeerd, maar in het museum, naast het geestige genre van Cornelis Troost en de portretkunst, zeker ondervertegenwoordigd. De daar geslaakte verzuchting dat *een overzicht van zijn ontwikkeling nog ontbreekt* is ook nu nog van toepassing. Het onderstaande wordt de nu aftredende directeur aangeboden als een kleine bijdrage aan zo'n overzicht.

Over het leven van De Roore zijn wij goed ingelicht door zijn tijdgenoot Jan van Gool, die kon steunen op autobiografische aantekeningen die na de dood van de kunstenaar in diens boedel aanwezig bleken. De Roore werd in 1686 geboren te Antwerpen, maar kwam in 1720 naar Holland, waar hij werkte in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Leiden, totdat hij in Den Haag stierf in 1747. Behalve ezel-schilderijen, zoals dat in het Rijksmuseum, leverde de kunstenaar ook complete decoratieve ensembles: *kamers in het rond en zolderstukken*, zoals men ze toen noemde. Van Gool somt een aantal van die opdrachten op, afkomstig van respectievelijk de heer Zweerts te Amsterdam, de heer Pick-

vat te Rotterdam, de advocaat T[h]ierens in Den Haag en de heren Poot en Musketier in Leiden. De onderwerpen waren ontleend aan de antieke mythologie: het leven van Bacchus, de historie van Achilles, of aan klassieke romans, zoals *de Historie van den Getrouwen Herder (Il Pastor Fido)* van Guarini. Van Gools lijstje eindigt met een belangrijke opdracht in Amsterdam: *In 't jaer 1740 heeft hij voor den Heer Hasselaer, toen Schepen te Amsterdam eene zael geschildert, bestaende in vier stukken, daer de Fabel van Pandora in wordt verbeeld. Het zolderstuk bestaet wel uit hondert Beelden, en vertoont dezelve Pandora in den raet der Goden; het is lang 28 en breed 18 voet.*¹

De hier bedoelde opdrachtgever is zeker mr. Gerard Aarnout Hasselaer (1698–1766) en zijn huis het imposante hoekpand Keizersgracht-Molenpad, thans nr. 452. Hij had dat gekocht in 1738 en was kennelijk direct begonnen het van binnen te verfraaien. Anders dan de meesten van zijn kring wendde hij zich daarvoor niet tot Jacob de Wit of Isaac de Moucheron, maar koos hij als schilder/decorateur voor zijn zaal Jacques de Roore. Diens werk is echter al lang niet meer in het huis aanwezig. In de jaren 1860–'61 werd het gebouw, dat al dateerde van 1685, door architect Cornelis Outshoorn voor de bankier Elias Fuld ingrijpend gemoderniseerd. Het pand kreeg toen 't aanzien dat het ook nu nog heeft. Is bij die verbouwing ook De Roore's zaal ontmanteld of

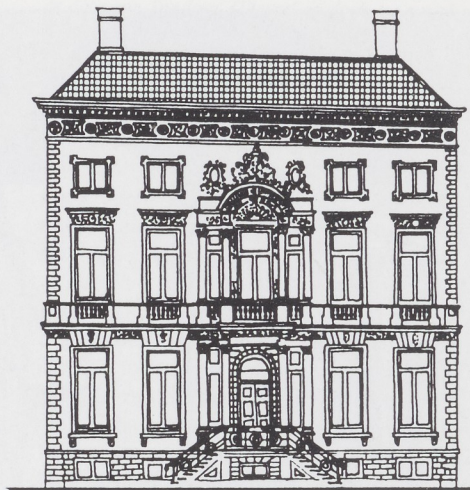
Afb. 1. Het pand Keizersgracht, Amsterdam, nr. 452 in de 18de eeuw (detail uit het Grachtenboek van Caspar Philips Jacobsz 1732-1789, kaart 12).

waren de schilderingen al eerder verdwenen? Hoe ingrijpend men in 1860 precies te werk is gegaan valt zonder bouwtechnisch onderzoek niet gemakkelijk uit te maken. In het *Nederlandsch Magazijn* van 1861 doet P. H. Witkamp het voorkomen alsof er eigenlijk een nieuw gebouw verrezen is. Ook de *Historische gids van Amsterdam* van D'Ailly/Wijnman meent: *nagenoeg geheel herbouwd*. Het archief van Bouwopzichters (gemeente-archief Amsterdam) spreekt alleen van wijziging der voorgevel en bepleistering van de zijmuur.² Vergelijking van de voorgevel op 18de-eeuwse afbeeldingen met de nog bestaande toestand schijnt erop te wijzen dat achter de rijk versierde stucgevel nog het klassicistische front van het oude huis schuilt (afb. 1 en 2).

Wie nú het interieur betreedt van de huidige huisheer, Tokai Bank Nederland bv, vindt van Outshoorns schepping niet veel meer terug dan de hal, het trappenhuis, benevens de beide voorkamers, allemaal uitgevoerd in een overdadig rijke architectuur. Er van uitgaande dat in 1860 tenminste de dragende muren van het gebouw zijn blijven staan, zou men De Roore's schilderingen kunnen denken in de zaal rechts van de ingang. Van zijn composities bevond zich no. 1 *tusschen de schoorsteen en de Glazen*, no. 5 *tegenover de schoorsteen*. De zaal moet dus een schouw gehad hebben in een muur die haaks op de

Afb. 2. Het pand Keizersgracht, Amsterdam, nr. 452 thans (detail uit: *Amsterdamse grachtengids*, door T. Killiam en H. Tulleners, Utrecht/Antwerpen 1978).

wand met ramen stond. Die situatie, op zichzelf niet ongewoon, doet zich in deze kamer inderdaad voor. Meer houvast hebben wij aan Van Gools opgave van de afmetingen van het zolderstuk: *lang 28 en breed 18 voet*. Aangenomen dat het hier Amsterdamse voeten van 28,31 cm betreft, betekent dat omgerekend 792,68 × 509,58 cm, dus grofweg 8 × 5 meter. Daar is in dit vertrek van ca. 8,7 × 6 meter zeker plaats voor. Maar het moet niet uitgesloten worden geacht, dat zich ook in het nu geheel onherkenbaar verbouwde achterste deel van het huis destijds nog zo'n grote zaal bevonden heeft.

Hoe het ook zij, De Roore's zaal uit 1740 is er niet meer. Er zijn echter twee grote aquarellen bekend waarop onderdelen van het geschilderd ensemble zijn afgebeeld. Eén berust sedert 1905, eerst op naam van De Roore, later onder de anonieme tekeningen, in het Rijksprentenkabinet, de andere werd in 1976 aangekocht door de Fondation Custodia te Parijs (afb. 3 en 4). Beide bladen dragen op de achterzijden uitvoerige inscripties, in het handschrift van Jurriaan Andriessen (1742-1819), van wie ook de aquarellen zijn. Die lange teksten identificeren de schilderingen die het voorbeeld zijn geweest, vertellen waar ze te zien waren en leggen de betekenis van de voorstellingen uit. Ze luiden als volgt:

a. [Rijksprentenkabinet, Amsterdam, inv.

Afb. 3. Jurriaan Andriessen naar Jacques de Roore, Pallas Athene in het atelier van Prometheus. Tekening in potlood, pen en aquarel, 404 × 252 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam.

1905:92] *Dese stukken zijn ten huijze van den WelEd. Heer P.Muijlmán op de Keyzersgr. op de hoek van 't Molenpad. en zyn geschilderd door Jaques de Roore 1740.41.42.*

No 1 tusschen de schoorsteen en de Glasen Prometheus een Beeld van kley gebootseerd hebbende word hetzelfde door Minerva beschouwt, en bewonderd. welke hem aanbied, de occagie, om te zien of er in den Hemel ook iets mogt zijn, tot verder volmaking van dit Beeld, 't welk hij aanneemd, en vind aldaar het Zonnevuur, daar Jupiter de Menschen van beroofd had, en ontsteekt zyn stok daaraan, en brengt dit weder op Aarde, bezielid zyn Beeld

daarmede, als ook met vrees, List, hoogmoed, wreedhejd, etc. [in inkt, gedeeltelijk over een klad-opschrift in potlood]. Onderaan, eveneens in potlood: gevolgd na de modellen van Jaques de Roore geschilderd in de Jaaren 1740.41.42.

b. [Fondation Custodia, Parijs, inv. 1976-T.38] *No.5 tegenover de schoorsteen. Prometheus of anders gezegd Voorwijs, geweygerd hebbende dit geschenk van Jupiter aanteneemen, zend het zelve na zyn Broeder Epimetheus of anders gezegt Nawijs, dit [sic] dit in dank aanneemt, waar op Mercur vertrekt als hebbende zyn Last volbragt. daar op word de doos geopend, waar uijt alle onheijlen ontsnappen en zig door de waereld verspreyden. men behoud anders niet by het sluijten der doos, als de Hoop, het welk het eenigste is dat de mensch is overgebleeven.*

Het Bedrog haar Rol geeyndigt hebbende, vertrekt. de vrede en waarhejd vliegen ten Hemel, alles in de uijterste verwarring.

De vermelding van Pieter Muilman (1750–1819) als bewoner van het hoekhuis Keizersgracht-Molenpad klopt geheel en al met de historische werkelijkheid. Hij was in 1786 getrouwd met Anna Maria van de Poll (1757–1793), die het huis geërfd had van haar eerste echtgenoot mr. Lieven Geelvinck (1757–1783) en hij ging het pand ook daadwerkelijk bewonen.³ Andriessens aquarellen c.q. de inscriptie op de achterzijde van no. 1 moeten dus dateren uit de periode 1786–1819 (Andriessens sterfdatum).

Jurriaan Andriessen heeft niet in de zaal zelf gezeten toen hij De Roore's composities copieerde. Hij maakte gebruik van diens 'modellen'. Daaronder zullen ontwerpen in olieverf op kleine schaal moeten worden verstaan. Het toeval wil nu, dat één van deze modellen, corresponderend met de aquarel in Parijs, tevoorschijn kwam in de Verenigde Staten, op een tentoonstelling van *German and Austrian Painting of the Eighteenth Century* in Chicago (afb. 5).⁴ Het doek, van 44,5 × 38 cm, was daar toegeschreven aan Johann Daniel Preisler, nadat het al eerder op naam had gestaan van Johann Georg Bergmüller en zelfs Gasparo Diziani. Maar al spoedig wist men de initialen op het werk, eerst gelezen als JDP, te ontcijferen als JDR en

Afb. 4. Jurriaan Andriessen naar Jacques de Roore, *Epimetheus en de doos van Pandora*. Tekening in poilood, pen en aquarel, 412 × 314 mm. Fondation Custodia (coll. F. Lugt), Parijs.

Afb. 5 (linksonder). Jacques de Roore, *Epimetheus en de doos van Pandora*. Olieverf op doek, 44,5 × 38 cm. Particuliere verzameling, Verenigde Staten.

Jacques de Roore als de schilder te herkennen. Dit doekje heeft Jurriaan Andriessen dus vóór zich gehad toen hij zijn – maar weinig kleinere – aquarel maakte. De Roore's andere modellen zijn nog zoek, evenals trouwens de copieën van Andriessen. Er moeten er daarvan tenminste vijf zijn geweest; dat getal staat op de Parijse tekening. Merkwaardig genoeg spreekt Van Gool van vier stukken. Of moet men er het zolderstuk bijtellen? Hoe de zaal er nu precies uitgezien heeft is aan de hand van de beide aquarellen (en De Roore's model) nog niet goed vast te stellen. Het verhaal van Pandora, zoals het in grote lijnen wordt verteld in Andriessens teksten, biedt behalve de twee nu bekende scènes uiteraard nog meer fasen die voor uitbeelding in aanmerking konden komen, bijvoorbeeld Prometheus' hemelvaart, of de roof van het Olympisch vuur. Maar er zijn eigenlijk geen Pandora-cycli bekend, waaraan men houvast heeft bij de reconstructie van De Roore's reeks. Het thema schijnt überhaupt in de 18de eeuw zo weinig te zijn uitgebeeld dat Dora en Erwin Panofsky meenden dat het tussen 1676 en ca. 1775 geheel ontbrak.⁵ Intussen leert Piglers *Barockthemen* ons wel anders. De daar vermelde Hendrik van Limborch, in wiens oeuvre Pandora-voorstellingen meermalen voorkomen, is een iets oudere tijdgenoot van Jacques de Roore, een aanwijzing dat het onderwerp toen hier te lande zeker niet onbekend was.⁶ Bij het zoeken naar een antwoord op de vraag wat G. A. Hasselaer ertoe gebracht heeft om een hele zaal in zijn huis met scènes uit dit Griekse verhaal te laten decoreren geraken wij in een problematiek die de draagwijdte van deze korte bijdrage verre te buiten gaat. Onderzoekingen niet alleen van het echtpaar Panofsky, maar ook van Jean Guillaume⁷ trekken de lijnen door naar eensdeels de bijbel, anderdeels de Romeinse geschiedenis: Pandora wordt zowel Eva als Cleopatra. Of dat alles ook moet gelden voor het hoekhuis Keizersgracht-Molenpad in Amsterdam A^o 1740? Voor de familie Hope, die zich in 1758 vlakbij zou vestigen, in het complex Keizers-

gracht 444-448, zou zo'n mythologisch verhaal waarin temidden van alle ellende de *Hoop* het enige is dat de mensen is overgebleven, een zinvolle keuze zijn geweest. Maar de relevantie voor Gerard Aarnout Hasselaer ontgaat ons nu. Wèl is ons door Andriessens aquarellen tenminste duidelijk geworden wat de functie is geweest van De Roore's schilderijtje dat nu in Amerikaans bezit is en op welk Amsterdams huis het betrekking heeft. Bovendien – misschien belangrijker nog – verrijken zij in algemene zin het beeld van de 18de-eeuwse interieurdecoratie in ons land, waarvan nog maar zo bedroevend weinig *in situ* is overgebleven.

Noten

¹ J. van Gool, *De nieuwe Schouburg der Nederlandsche Kunstschilders en Schilderessen*, dl. II, 's-Gravenhage 1751, pp. 86-114.

² Schriftelijke mededeling van de gemeentearchivaris d.d. 25 oktober 1990 (nr. 190.1384). Over de verbouwing schrijft ook J.W.E[nschedé] in *Maandblad Amstelodamum* 6 (1919), p. 79.

³ Zie Johan E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795*, dl. II, Amsterdam 1963, p. 867.

⁴ The David and Alfred Smart Gallery. The University of Chicago, April 20-June 11, 1978, nr. 24. Lent by Mr. & Mrs. J. Nelson Shanks, Courtesy of the Allentown Art Museum, Pennsylvania. Met veel dank aan de directeur van de Fondation Custodia te Parijs, Carlos van Hasselt, die mij hierop opmerkzaam maakte.

⁵ In hun *Pandora's Box. The Changing aspects of a mythical symbol*, New York 1956, p. 86. De tweede druk is uit 1962.

⁶ Zie naast de door Pigler genoemde vindplaatsen ook Van Limborchs manuscript in het Rijksprentenkabinet: *Notitie der dagelijxe Schilderoeffening t zedert 10 Februarij 1716 tot [1732]*, onder 1716: *Pandora aan Prometheus het busje met ziekten brengende, wederga tot den Herkules [tussen Deugd en Wellust]*.

⁷ Jean Guillaume, 'Cleopatra nova Pandora', *Gazette des Beaux-Arts*, 80 (1972), pp. 185-194.